

УДК 37.02:378

С. М. Ковальова,

кандидат педагогічних наук

(Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова Державного університету телекомунікацій)

РІЗНОМАНІТНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ КЕЙСІВ

У статті висвітлено різноманітні підходи до класифікації кейсів в процесі вивчення студентами навчальних дисциплін. Автором представлені можливі варіанти структури кейсу. Визначено загальну структуру кейсів, які включають одночасно й особливий вид навчального матеріалу й спроби використання цього матеріалу в навчальному процесі.

Ключові слова: кейс-метод, класифікації кейсів, структура кейсу.

На сучасному етапі основні методичні інновації пов'язані з використанням активних методів навчання, суть яких полягає у тому, що навчальний процес організовується на основі взаємодії, діалогу, в ході якого студенти навчаються критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, враховувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватись з іншими людьми. Чільне місце в останній час посідає кейс-метод (case-study).

Багатий досвід використання кейс-методу накопичено за кордоном у процесі професійної підготовки педагогів: у США – Дж. Маанен, Л. Бреслов, Дж. Ерскін та М. Ліндерс; Великій Британії – К. Херрид, В. Ноймс та М. Ноймс, М. Райхельт, Р. Прінг; Австралії – А. Уотсон. Активно використовуються кейси при навчанні спеціальних дисциплін інженерів у США – С. О. Сміт, Мирон Ф. Уман та Канаді – Г. Кардос.

Варто зазначити, що питання доцільності використання й загальних принципів "кейс-методу", його специфіки знайшло висвітлення у працях сучасних зарубіжних та вітчизняних учених: О. Баєвої, С. Бекер, Д. Бюрера, С. Джеломанової, І. Іванової, Г. Канищенко, В. Лободи, О. Сидоренка, Ю. Сурміна, Н. Сухицької, В. Чуби та інших

Кейс-метод, як одна із форм активного навчання, використовується при викладанні різних дисциплін. Разом із вдосконаленням аналітичних навичок, кейс-метод стимулює розвиток компетенцій, дозволяючи впроваджувати компетентнісний підхід до підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Водночас кейс-метод є формою перевірки знань, що розвивають здатність відокремлювати важливе від часткового, виховують відповідальність прийняття рішень та формують необхідні навички в процесі навчання. Кейс-метод тісно пов'язаний із реальною дійсністю, справжнім життєвим досвідом, оскільки відображає конкретну ситуацію, що вимагає прийняття невідкладних рішень. Відомо, що знання ефективніше засвоюються тоді, коли їх постійно повторюють. Тож однакову інформацію варто вміти подати в різних формах та різними способами, що досить просто зробити, використовуючи різноманітні кейси в межах однієї теми. Адже дана методика спрямована на формування знань, умінь та навичок студентів найбільш прийнятним для них способом.

Метою даної публікації є висвітлення різноманітних підходів до класифікації кейсів, визначення можливих варіантів структури кейсу в навчальному процесі.

Останнім часом вчені-спеціалісти пропонують різні класифікації кейсів: практичні, навчаючі, науково-дослідницькі; тренувальні, аналітичні, дослідницькі, систематизовані, прогностичні. У сучасній літературі є значна кількість наукових класифікацій кейсів, які можуть бути згруповані відповідно до цілей і завдань процесу навчання. У цьому випадку можуть бути виділені такі типи кейсів: 1) кейси, що навчають здійснювати аналіз та оцінку; 2) кейси, що навчають вирішувати проблеми і приймати рішення; 3) кейси, що ілюструють проблему, рішення або концепцію в цілому [1].

Своєрідну класифікацію кейсів пропонує Ш. І. Бобохужаєв. Учений класифікує кейси за такими ознаками: 1) за ступенем новизни ситуації та методами, що застосовуються; 2) за етапами прийняття рішення, для обробки яких застосовуються конкретні ситуації; 3) за ієрархічними рівнями прийняття рішень (конкретна ситуація розглядається та оцінюється по-різному керівниками різного рівня); 4) за спеціалізацією (однакова ситуація може розглядатися з позицій різних спеціальностей по-різному); 5) за способом проведення занять (рольова гра, розбір пошти) [2].

Дослідники Н. Федяніна і В. Давиденко, які добре знайомі з закордонним досвідом використання кейс-методу, пропонують класифікацію кейсів, яка характерна для вищих навчальних закладів країн Західної Європи.

1) Структуровані (highly structured) кейси, які включають мінімальний обсяг додаткової інформації. При роботі з ними студент повинен застосувати певну модель або формулу. У завдань цього типу існує оптимальне рішення.

2) "Маленькі начерки" (short vignettes) містять від однієї до десяти сторінок тексту та одну-дві сторінки додатків. Вони знайомлять тільки з ключовими поняттями, і при їх розборі студент повинен застосовувати ще й власні знання.

3) Великі неструктуровані кейси (long unstructured cases) обсягом до 50 сторінок – найскладніший з усіх видів навчальних завдань такого роду. Інформація в них дається дуже докладна, в тому числі й абсолютно непотрібна. Найнеобхідніші для розбору відомості, навпаки, можуть бути відсутніми. Студент повинен розпізнати такі "каверзи" і впоратися із завданнями.

4) Нестандартні кейси (ground breaking cases), при розборі яких від студентів вимагається не тільки застосування вже засвоєних теоретичних знань та практичних навичок, але й запровадження нового, при цьому студенти та викладачі виступають в ролі дослідників [3].

Деякі вчені розрізняють кейси за типом дослідницької стратегії, за застосуванням, за діючими суб'єктами кейсу, за наявністю сюжету, за тимчасовою послідовністю матеріалу, за обсягом, за структурним наповненням, за способами представлення матеріалу, за типом методичної частини [4]. На думку, А. М. Долгорукова, кейси поділяються:

1) за типом дослідницької стратегії: **розвідувальні** (exploratory), що спрямовані на визначення попередніх гіпотез, уточнення фокусів дослідження; **описові** (descriptive) націлені на отримання інформації, що дозволяє надати достатньо повний опис об'єкта, всіх його істотних кількісних і якісних характеристик; **пояснювальні** (explanatory or causal) передбачають з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, містять припущення про причини і наслідки явищ та процесів, що відбуваються в об'єкті.

2) за застосуванням: **ілюстративні** кейси використовуються при розробці різних документів (часто додаються до документів для того, щоб навести приклади того, як це відбувається на практиці); **дослідні** кейси спрямовані на вивчення конкретних випадків (частіше використовуються для отримання якісних даних з метою аналізу різних аспектів досліджуваного явища для пояснення, підтвердження результатів або прийняття рішення); **навчальні** кейси призначені для підвищення ефективності освітньої діяльності: пояснення того чи іншого явища, вивчення особливостей його проявів у реальному житті, розвитку компетенцій, спрямованих на вирішення різних життєвих і виробничих ситуацій (використання кейсу передбачає індивідуальну та групову роботу слухачів); **діагностичні** кейси можуть використовуватися для оцінки працівників під час прийому на роботу, атестації, формування резерву тощо.

3) залежно від того, хто виступає діючим суб'єктом кейсу, вони поділяються на: **особистісні** кейси, в яких діють конкретні особистості: вчителі, учні, керівники;

організаційно-інституційні кейси, які відрізняються тим, що в них діють організації, підприємства, їх підрозділи; **багатосуб'єктні** кейси, що зазвичай включають у себе кілька діючих суб'єктів.

4) за наявністю сюжету кейси поділяються на: **сюжетні**, які містять розповідь про події, що відбулися, включають дії осіб та організацій; **безсюжетні**, як правило, приховують сюжет, оскільки чіткий виклад сюжету значною мірою розкриває рішення проблеми (зовні вони являють собою сукупність статистичних матеріалів, розрахунків, викладок, які повинні допомогти діагностиці ситуації, відновлення сюжету).

4) за тимчасовою послідовністю матеріалу: **кейси з природною тимчасовою послідовністю подій** (від минулого до сьогодення) дозволяють добре виявляти причинно-наслідкові зв'язки; **кейси-спогади** характеризуються тим, що час у них прокручується назад: герої щось згадують, самі спогади уривчасті, часто несистемні. По суті справи аналіз кейсу зводиться до реконструкції ситуації, її осмислення в аспекті тієї або іншої пізнавальної парадигми; **прогностичні кейси**, представляючи опис подій недавнього минулого і сьогодення, ставлять завдання виробити найкращий варіант (сценарій) розвитку ситуації. Обсяг кейсу цілком залежить від його призначення. *За обсягом* вони поділяються на міні-кейси, кейси середніх розмірів, макро-кейси.

6) за структурним наповненням: **одиничні кейси**, які передбачають самостійне дослідження будь-якого одного унікального явища; **множинні кейси**, що поєднують спільні дослідницькі завдання.

7) за способами представлення матеріалу: **стандартні кейси**, які являють собою аналітичну довідку, звіт, розповідь, есе, журналістське розслідування, нарис, сукупність фактів тощо. Школярі, студенти, фахівці вивчають отримані матеріали та аналізують ситуацію в групах. Після чого прийняті пропозиції в групі оформляються для презентації всієї аудиторії; **кейс – презентація**, в ході якої кожна група пропонує всій аудиторії рішення проблеми з обґрунтуванням своїх аргументів; прес-конференція, в ході якої студенти діляться своїми висновками про хід групової роботи та сутність вирішеної проблеми [1].

8) за типом методичної частини кейси бувають: **питальні**, які передбачають надання відповідей на запитання для їх вирішення, **кейси-завдання**, які формулюють задачу або завдання.

Крім того, існують різні класифікації кейсів залежно від обраної для неї основи. На думку Ю. П. Сурміна, у якості таких основ виступають: 1) вид явища, що визначає ситуацію (потреба, вибір, криза, конфлікт, боротьба, інновація); 2) певний аспект кейсу чи аспект-структура (проблемний, конфліктогенний, рольовий, подійний, діяльнісний, часовий) [5].

Стан соціальної реальності, який закладено у ситуацію, може бути конкретизовано на основі таких явищ, як *потреба, вибір, криза, конфлікт, боротьба та інновація*. Виражаючи потребу людини чи групи людей у будь-чому, ситуація представляється як загострена потреба, задоволення якої стримується деякими факторами. Аналіз кейсу, починаючи з ідентифікації закладеної в нього потреби, спрямований на виявлення можливих варіантів її задоволення. Його конкретизація може відбуватися на основі тих

явищ, що роблять ці ситуації складними і неоднозначними. Явища, на яких базуються ситуаційні вправи, та їх характеристики подано в таблиці.

Таблиця 1.

Явища, які покладено в основу класифікації ситуацій

Вид явища, що визначає ситуацію	Характеристика явища
Потреба	Загострена нестача, задоволення якої стримується певними факторами
Вибір	Необхідність обрати одну альтернативу з декількох
Криза	Різде погіршення стану справ у тієї чи іншої системи аж до її руйнування
Конфлікт	Спостерігається прагнення протилежних сторін заволодіти обмеженим ресурсом
Боротьба	Йде протиборство сторін відповідно до своїх стратегій і тактик
Інновація	Поява нововведення, що змінює звичний спосіб життя

Ситуація необхідності вибору однієї альтернативи із декількох є характерною для кейсу типу "Вибір". У подібну ситуацію часто потрапляють керівники, які постають перед необхідністю оцінки переваг і недоліків існуючих альтернатив для здійснення оптимального вибору.

З наявністю загрози пріоритетним цілям і цінностям, гострого дефіциту часу для реагування на загрозу і відсутності реальних моделей виходу із ситуації, визначає зміст кейсу типу "Криза". Головним завданням аналізу даної ситуації є виявлення причин різкого погіршення справ у системі й пошук шляхів запобігання її руйнуванню.

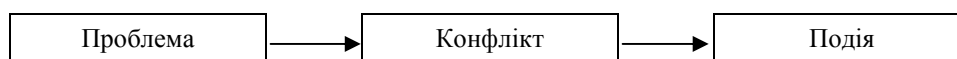
У кейсі типу "Конфлікт" ситуація характеризується наявністю будь-якого типу конфлікту на певному етапі його протікання. Даний тип кейсу є особливо цінним у підготовці управлінців, психологів і вчителів, тому що надає можливість аналізу позиційних і соціально-рольових конфліктів, які можуть виникнути у професійній діяльності.

Ситуація, у якій представлено протиборство сторін з їх стратегіями, тактиками і діями щодо захвату предмету протиборства і блокади дій противника, є характерним для типу "Боротьба". Предметом аналізу такого кейсу є характер і ступінь гостроти боротьби, її масштаби і соціальні наслідки, а також можливості впливу на боротьбу для досягнення певних цілей.

Для кейсу "Інновація" є характерною ситуація нововведення, яка змінює звичний стиль життя і призводить до виникнення великої кількості багатопланових проблем, аналіз яких є ефективним для набуття здатності інноваційного навчання [5].

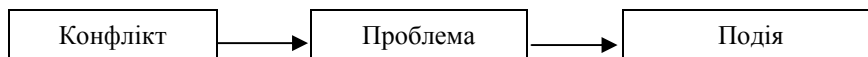
Структура кейсу як наслідок його складності та багатоаспектності відрізняється поліваріативністю. Обраний аспект його розгляду – це проблема, конфлікт, роль, подія, діяльність, час, а також їх взаємозв'язок, які визначають структуру кейсу. Розглянемо можливі варіанти структури кейсу [6]:

1) Перший варіант є типовим для кейсу, в якому представлені проблеми і конфлікт, які ведуть до певної події, й завданням якої є пошук можливостей усунення конфлікту і вирішення проблеми у певному інтервалі часу. Назвемо цей кейс умовно кейс-варіант-1 (КВ-1) і представимо його структуру на мал. 1.

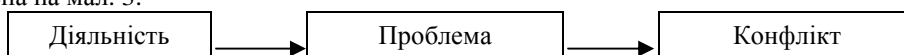
Мал. 1. Структура кейсу-варіанту-1

2) Схема другого варіанту ситуації КВ-2 стосується конфлікту, який породжує проблему і призводить до цілого ряду подій. Головним завданням аналізу є зміна ходу подій на основі діяльності у певний період часу.

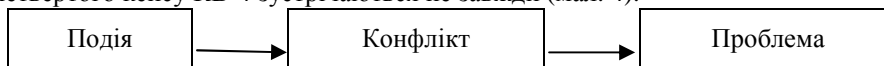
Мал. 2. Структура кейсу-варіанту-2

3) У третьому варіанті кейсу КВ-3 представлено діяльність, яка створює проблему, що стала причиною конфлікту, і ціль спрямована на усунення конфлікту і рішення проблеми шляхом пояснення причин конфлікту і вироблення діяльності, яка дозволяє цього досягнути. Структура такого кейсу представлена на мал. 3.

Мал. 3. Структура кейсу-варіанту-3

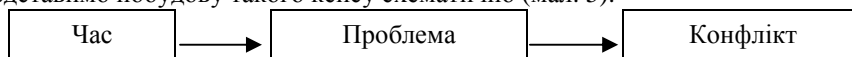
4) Схема четвертого кейсу KB-4 зустрічаються не завжди (мал. 4).

Мал. 4. Структура кейсу-варіанту-4

Четвертий варіант структури кейсу співпадає з ситуацією, коли конфлікт і проблема стали результатом будь-якої події, й завдання включає не лише виявлення причин, але й здійснення діяльності за межами ситуації в обмежений період часу.

5) П'ятий варіант KB-5 є найрідшим варіантом. Завданням є усунення конфлікту і вирішення проблеми, які досягаються шляхом виводу алгоритмів діяльності, що дозволяють просунути систему в майбутнє. Представимо побудову такого кейсу схематично (мал. 5).

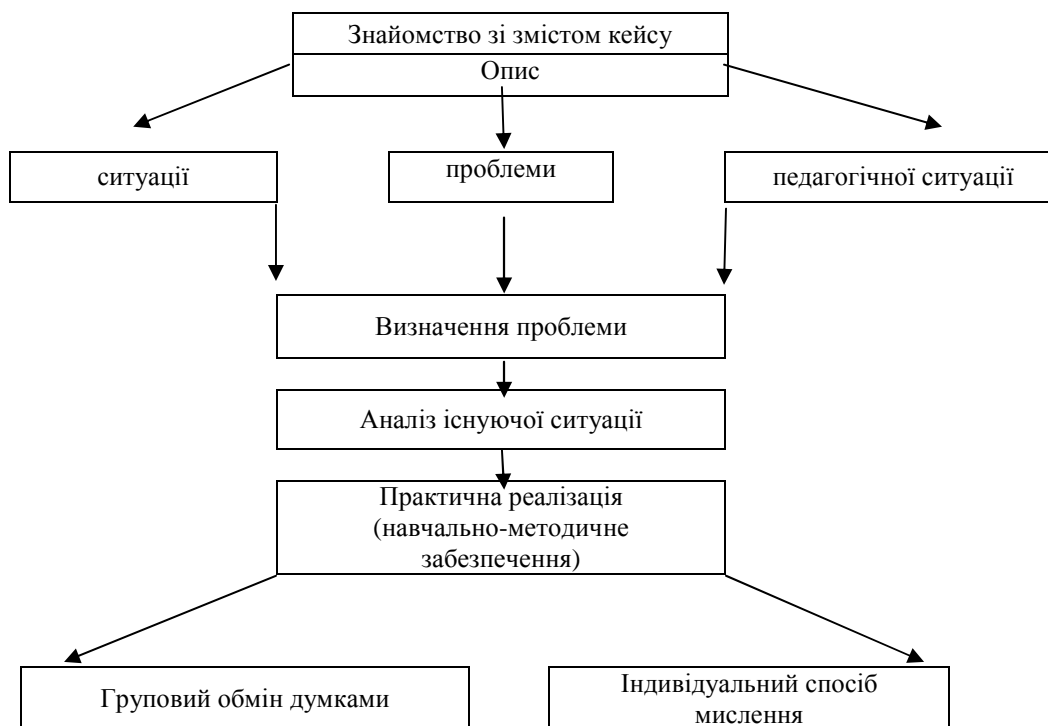

Мал.5. Структура кейсу-варіанту-5

У контексті сказаного варто зазначити, що варіанти кейсів типу KB-1, KB -2, KB-3 співвідносно до предмету нашого дослідження є найбільш розповсюдженими. Іншими елементами кейсу є проблема і діяльність. Конфлікт, подія і ролі виступають як явища, призначення яких включає прихованість суті (проблеми) для створення труднощів на шляху аналізу кейсу. Таким чином, виробленню певного варіанту діяльності щодо розв'язання проблеми ситуації передують ідентифікація проблеми, яка є прихованою і закладеною в основу кейсу. Підсумовуючи зазначене, можна визначити загальну структуру кейсів [6]:

1. Знайомство зі змістом кейсу.
2. Опис реальної ситуації відповідно до обраних параметрів.
3. Визначення проблеми (визначення належного стану об'єкта).
4. Аналіз існуючої ситуації, який передбачає порівняння реального і бажаного станів.
5. Практична реалізація (навчально-методичне забезпечення)

Зміст та логіка цих аспектів подана на мал. 6.

Мал. 6. Структура кейсу

Аналіз досліджуваних структур засвідчив, що спочатку відбувається поетапний розгляд проблеми. Усвідомивши її, учні/студенти шукають оптимальні шляхи її вирішення, що значно активізує їх пізнавальну та практичну діяльність. Таким чином, ми дійшли висновку, що кейс-метод – це будь-яка конкретна ситуація, що може виникати у будь-якій сфері діяльності на макро- та мікрорівнях, яка відображає стан проблеми чи об'єкта за конкретний проміжок часу і є предметом розгляду під час навчальних занять. Такі ситуації (кейси) складають основу бесіди навчальної групи під керівництвом

викладача. Метод кейсів включає одночасно й особливий вид навчального матеріалу й особливі спроби використання цього матеріалу в навчальному процесі. Метод кейсів сприяє розвитку умінь аналізувати ситуації, оцінювати альтернативи, обирати оптимальний варіант і складати план його реалізації. І якщо протягом навчального циклу такий підхід використовується багаторазово, то у майбутніх учителів напрацьовуються стійкі навички вирішення практичних (педагогічних) задач, які застосовуються для опису певних форм навчального матеріалу і навчальних завдань з учнями/студентами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения [Электронный ресурс] / А. Долгоруков. – Режим доступа : http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600
2. Бобохужаев Ш. И. Инновационные методы обучения: особенности кейс-стади метода обучения и пути его практического использования / Ш. И. Бобохужаев, З. Ю. Юлдашев. – Ташкент : "IQTISOD-MOLIYA", 2006. – 88 с.
3. Давиденко В. Т. Педагогические мастерские: интеграция отечественного и зарубежного опыта / В. Т. Давиденко. – СПб : Питер, 1995. – 378 с.
4. Stenzel, A. Learning by the Case Method: Practical Approaches for Community Leaders / Stenzel, A. & Feeney, H. – New York : Seabury Press, 1970. – 128 p.
5. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / [под ред. Ю. П. Сурмина]. – К. : Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
6. Ковальова С. М. Кейс-метод у системі професійної підготовки майбутніх учителів у Великій Британії: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ковальова Світлана Миколаївна. – К., 2012. – 262 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Dolgorukov A. Metod case-study kak sovremenaya tehnologiya professionalno-orientirovanogo obucheniya [Elektronnyi resurs] / A. Dolgorukov – Rezhym dostupu : http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600
2. Bobohuzhayev Sh. I. Innovatsionnye metody obucheniya keis-stadi metoda obucheniya i puti ego prakticheskogo ispolzovaniya / Sh. I. Bobohuzhayev, Z. Yu. Yuldashev. – Tashkent : "IQTISOD-MOLIYA", 2006. – 88 s.
3. Davidenko V. T. Pedagogicheskie masterskie : integraciya otechestvennogo i zarubezhnogo opyta / V. T. Davidenko. – Spb : Piter, 1995. – 378 s.
4. Stenzel, A. Learning by the Case Method: Practical Approaches for Community Leaders / Stenzel, A. & Feeney, H. – New York : Seabury Press, 1970. – 128 p.
5. Situazionyi analiz ili anatomiya reis-metoda / [pod red. Yu. P. Surmina]. – K. : Tsentr innovatsij i razvitiya, 2002. – 286 s.
6. Kovalyova S. M. Keis-metod u systemi profesijnoi pidgotovky majbutnih uchyteliv u Velykij Brytanii: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Kovalyova Svitlana Mykolaiivna. – K., 2012. – 262 s.

Матеріал надійшов до редакції 12.02. 2014 р.

Kovalёva S. N. Razlichnye podkhody k klassifikatsii кейсов.

В статье освещены различные подходы к классификации кейсов в процессе изучения студентами учебных дисциплин. Автором представлены возможные варианты структуры кейса. Определена общая структура кейсов, которые включают одновременно и особый вид учебного материала и попытки использования этого материала в учебном процессе.

Ключевые слова: кейс-метод, классификации кейсов, структура кейса.

Kovalyova S. M. Different Approaches to the Classification of Cases.

The article highlights the different approaches to the classification of cases in the study of student academic disciplines. The author presents possible variants of structure of the case. The general structure of cases is determined, which include both a special kind of educational material and special attempts to use this material in the teaching process.

Key words: case-method classification cases, the structure of Case.